

Oslo, 30. august 2013

Kulturdepartementet
postmottak@kud.dep.no

HØRING OM NOU 2013:1, DET LIVSSYNSÅPNE SAMFUNN

Kulturdepartementet har sendt på høring rapporten NOU 2013:1 som gjennomgår den norske tros- og livssynspolitikken. Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) har gjennom en årrekke arbeidet for opprettelsen av et eget tros- og livssynspolitisk utvalg. Vi er derfor glade for at utvalget nå har ferdigstilt sitt arbeid og at NOU 2013:1 foreligger. Likebehandling av tros- og livssynssamfunn har vært STLs politiske hjertesak og eksistensgrunnlag siden 1996. Med NOU: 2013:1 ser STL at tanken om likebehandling har kommet et godt stykke videre.

Rapporten rommer en mengde tema og problemstillinger som kan angripes fra forskjellige vinkler. STL er en konsensusbasert organisasjon. Vi vil i vårt høringssvar derfor fokusere på det våre 14 medlemsorganisasjoner er enige om, eller der det foreligger et tydelig flertall. Høringssvaret er gjennomgått og godkjent i Rådet, der alle medlemssamfunnene er representert.

Innledende bemerkninger om «Det livssyns åpne samfunn»

Rapportens navn «Det livssyns åpne samfunn» viser vei inn i fremtiden. Rapporten tar på alvor at Norge i dag er et pluralistisk samfunn preget av religiøs mangfold, og preget i større grad av ulikhet i bakgrunn og kultur, enn landet var bare for en generasjon siden. Økningen av medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke (Dnk) utfordrer det norske samfunn til å se gamle problemstillinger med nye øyne. Det gjør NOU 2013:1, når den så tydelig understreker at samfunnet må åpne opp og tilrettelegge for ulike synlige trosuttrykk, minoriteter og majoriteter, sekulære og religiøse trospraksiser.

Det at ikke-diskriminering og likebehandling fremstår som den bærende tanke i rapporten er avgjørende. Utvalget har utarbeidet åtte nye prinsipper for tros- og livssynspolitikken i Norge. STL slutter opp om disse prinsippene. De fremstår som viktige pilarer i seg selv, gode retningslinjer for utvalgets arbeid og positive rettesnorer for fremtidens livssyns åpne samfunn. Vi er glade for at de

grunnlovfestede menneskerettighetene, sammen med likebehandling og ikke-diskriminering er lagt til grunn for de åtte prinsippene.

Vi mener at et pluralistisk samfunn krever en stat som likebehandler sine borgere, og bidrar til å gjøre retten til tros- og livssynsutøvelse reell. Likebehandling må her forstås som likeverdig behandling ut fra ulike forutsetninger. Mangfoldet av tros- og livssynspraksiser hos nordmenn må reflekteres i politisk, økonomisk, juridisk og institusjonell likebehandling av tros- og livssynssamfunn i Norge. Likebehandling må også forstås på bakgrunn av ikke-diskrimineringsprinsippet. Det betyr for eksempel at man må unngå indirekte diskriminering i likebehandlingen. STL påpeker at ikke-diskrimineringsprinsippet åpner for saklig forskjellsbehandling. STL mener for eksempel at staten i en del situasjoner bør gå lenger i å legge forhold til rette for tros- og livssynsminoriteter enn den strengt tatt er menneskerettslig forpliktet på.

Kapittel 11: Tro og livssyn i det offentlige rom, om nasjonale minnemarkeringer

Form og innhold på nasjonale minnemarkeringer har vært grundig debattert etter 22. juli 2011. STL har deltatt i det offentlige ordskiftet og tatt til orde for at det bør utvikles en fast seremoni i Norge, der ulike trosuttrykk står side om side innenfor en felles ramme.

Det er et perspektiv vi fastholder. I STL-rapporten «En nasjon i sorg - de andre historiene» (<http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=160206>) uttrykker alle medlemmene i STL at de savnet en felles tros- og livssynsmerking etter 22. juli. Også NOU 2013:1 understreker at det finnes et behov for å samles etter nasjonale og lokale tragedier. Det fremholdes at nasjonale minnemarkeringer bør være et offentlig ansvar, og ikke delegeres til ulike tros- og livssynssamfunn, heller ikke til Den norske kirke. Det er STL enig i. Vi er imidlertid usikre på om et offentlig ansvar for minnemarkeringer alene, i tilstrekkelig grad vil ta høyde for tros- og livssynsdimensjonen i sorgen. Minnemarkeringen i Oslo Spektrum 21. august 2011 tyder ikke på det. I boken «Den offentlige sorgen» som KIFO presenterte 4. juni 2013, defineres den offentlige sorgen som «sorgen til de som ikke er direkte berørt. Den er utvidet til å omfatte regionale, nasjonale eller globale fellesskap av sørgende». STL er opptatt av at dette fellesskapet av sørgende er åpent og inkluderende for alle borgere, uavhengig av tro og livssyn.

Kapitel 13: Plagg og symboler

NOU 2013:1 henviser til at retten til selv å kunne velge klesdrakt, tilbehør eller symboler som en ønsker å bære i det offentlige rom, er regnet som et personlig valg knyttet til tros- og livssynsfriheten.

I Norge i dag er det generelt tillatt å bruke religiøse plagg og symboler, både i det offentlige rom og i offentlige institusjoner. Unntaket er politiet og domstolene hvor det ikke er adgang til å bruke hijab, turban og andre religiøse symboler sammen med politiuniform e.l. Utvalget går inn for en generell adgang til bruk av religiøse symboler og plagg, både i det private arbeidslivet og som offentlig ansatt, og ønsker at denne hovedregelen også skal gjelde politi og domstoler. STL støtter forslaget om en generell adgang både i det private og i offentlige stillinger, men det er delte meninger om denne adgangen også skal gjelde politi og domstoler. Ytterligere nyanser, problemstillinger og utfordringer ved en slik praksis er utdypet i vårt hørings svar om bruken av religiøst og politisk betingede plagg og symboler i domstolene fra 2010 (<http://trooglivssyn.no/index.cfm?id=337923>).

Kapittel 14: Livssynsåpne seremonirom

STL er glade for at utvalget anerkjenner at det i dag er behov for et større omfang av livssynsåpne seremonirom enn de som hittil har blitt etablert. Dette er noe annet enn lokaler til trossamfunnenes egne aktiviteter for øvrig. I STL-rapporten «Livsfaseriter» fra 2009 understreket de fleste tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke nettopp behovet for livssynsåpne seremonirom. Mange tros- og livssynssamfunn opplever det som lite verdig å bruke krematorier og kapeller som er utsmykket i kristen tradisjon, eller å benytte gymsaler og lignende som i liten grad er tilrettelagt som seremonirom til for eksempel bryllup eller begravelser. Utvalget støtter videre opp om «kirkeforlikets» oppfordring om et forsterket kommunalt ansvar for etablering av egnede seremonirom og bygg, tilpasset lokale forhold og lokale behov. Prøveordningen med tilskudd til livssynsnøytrale seremonirom i tre fylker som ble igangsatt i 2012, hvor formålet er å bidra til å opprette nye livssynsnøytrale seremonirom, fremstår som et skritt i riktig retning.

Kapittel 15: Tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner

Offentlige institusjoner blir i dag i stadig større grad pluralistiske ”minisamfunn” som rommer et mangfold av tros- og livssynsidentiteter. Disse mindre kulturene forenes under en større *politisk* kultur, som derfor må karakteriseres av gjensidig respekt for rettigheter og politisk anerkjennelse. Norsk tros- og livssynspolitik har historisk sett vært dominert av flertallets oppfatninger på bekostning av minoritetenes legitime interesser og rettigheter. Statens favorisering av ett tros- eller livssynssamfunn eller én ideologi innenfor sentrale samfunnsinstitusjoner skaper i dag et troshegemoni, og dermed opplevelser av første- og annenrangs borgerskap.

Tros- og livssynsmessig betjening i institusjoner har lenge vært et viktig religionspolitisk tema i STL. Et likeverdig og rettferdig tilbud på dette feltet handler først og fremst om å ivareta våre menneskerettslige forpliktelser. Økt vekt på likebehandling innebærer at det også gjelder innenfor offentlige institusjoner som skoler, sykehus, fengsler og Forsvaret. STL støtter i tråd med dette flertallet i utvalget, som mener at tro og livssyn er en så viktig del av menneskers liv at det fortsatt bør være en del av virksomheten ved offentlige institusjoner. Flertallet i utvalget anbefaler videre at det opprettes statlig finansierte stillinger til personell fra alle tros- og livssynssamfunn på institusjonene, slik det er gjort i Danmark og andre land i Europa. Hvorvidt dette er en god løsning i Norge bør vurderes nærmere, slik STL ser det. I prosjektet «Samtalepartnere om tro og livssyn» ved Oslo universitetssykehus (OUS), som STL og OUS driver sammen, er det gjort verdifulle erfaringer som står nærmere beskrevet i prosjektrapporten 11/2012 (<http://trooglivssyn.no/index.cfm?id=160206>). Vi viser til denne rapporten mht. det videre arbeidet med å tilrettelegge for økt likebehandling av tros og livssynspraksis ved offentlige institusjoner.

Kapittel 18: Gravferdsforvaltningen

Respekt for tros- og livssynsidentiteter fordrer en gravferdspolitikk som ivaretar kulturelle tradisjoner. Gravferden må skje med respekt for avdødes religion eller livssyn, og minoriteters særskilte behov ved gravferd må ivaretas. Vi viser til vår egen utredning "Livsfaseriter", hvor utfordringer knyttet til gravferd er grundig gjennomgått. STLs medlemmer støtter, med unntak av Den norske kirke, Norges Kristne Råd og Oslo katolske bispedømme, at gravferdsforvaltningen legges til kommunene. Eiendomsforhold rundt gravplassene, som mange steder ligger i tilknytning til den lokale soknekirken og er soknets eiendom, må imidlertid avklares nærmere. For ytterligere utdypning av våre tanker og argumentasjon viser vi til vårt tidligere høringssvar mht. *endringer i gravferdsloven og kirkeloven*, <http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=337951>).

Kapittel 19: Barns rettigheter; omskjæring av guttebarn

Flertallet i utvalget finner det ikke tilstrekkelig sannsynlig at omskjæring av guttebarn skader barn slik at det bør innføres et forbud. Med unntak av Human-Etisk Forbund støtter STLs medlemssamfunn et slikt syn. STLs flertall går inn for at rituell omskjæring av guttebarn fortsatt skal være lovlig praksis i Norge. Vi er opptatt av at omskjæringen bør utføres av en kompetent person på en forsvarlig måte. Det er også viktig at tilbudet er tilgjengelig for de som ønsker det, slik at den religiøse praksisen skjer med minst mulig medisinsk risiko. For ytterligere begrunnelse og tenkning rundt dette spørsmålet viser vi til vårt høringssvar til Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) om lovregulering av rituell

omskjæring av gutter i 2011: <http://www.trooglivssyn.no/doc//uttalelser/horing%20-%20rituell%20omskjaering.pdf>.

Kapittel 20.6. Oppholdstillatelse for religiøse ledere og lærere

Religiøse ledere og lærere som kommer fra land utenfor EU/EØS-området faller inn under utlendingsloven når de søker om oppholdstillatelse. Praktiseringen av regelverket er regulert i egne rundskriv. I det siste rundskrivet som ble fornyet høsten 2011 understrekes det at religiøse ledere som hovedregel må ha utdanning på mastergradsnivå. Det er lagt inn mulighet for skjønnsmessige vurderinger, men med strenge dokumentasjonskrav. Siden det nye rundskrivet trådte i kraft i desember 2011 har flere av STL sine medlemsorganisasjoner rapportert at kravet om mastergradsutdanning håndheves meget strengt av UDI. Det ser ut som om dagens UDI-praksis i liten grad tar høyde for at mange trossamfunn ikke har tradisjon for å utdanne sine religiøse ledere på mastergradsnivå. UDI sin praksis bekymrer og «rammer» flere av STL sine medlemsorganisasjoner, blant annet Norges Kristne Råd, Islamsk Råd Norge, Buddhistforbundet og Den katolske kirke. STL vil høsten 2013 igangsette en kartlegging av hvor mange søknader som har fått avslag, for bedre å kunne dokumentere en praksis som ser ut til å være lite heldig og meget streng.

Kapittel 21: Konfliktløsning på tros- og livssynsfeltet – prinsipper og dialog

Som utvalget påpeker er den brede tros- og livssynsdialogen i Norge først og fremst organisert gjennom STL og STLs lokallag. Dens form er derfor sterkt påvirket av de politiske og etiske saker som STL har arbeidet for opp gjennom årene, med utgangspunkt i likebehandlingsprinsippet. Gjennom opprettelsen av STL fikk tros- og livssyns-Norge et dialogisk fundament som er helt særegent i internasjonal sammenheng. Den kontakten mellom tros- og livssynssamfunnene som STL har etablert og opprettholder har selvfølgelig lagt et konfliktforebyggende grunnlag for at uenigheter på tros- og livssynsfeltet diskuteres på en forholdsvis konstruktiv måte i den norske samfunnsdebatten, ettersom alle aktører er representert og treffes jevnlig gjennom STLs Rådsmøter.

Vi er glade for at utvalget i så stor grad anerkjenner STLs rolle i det norske samfunnet og krediterer oss for å ha hatt en konfliktforebyggende innvirkning på et ellers konfliktpotent felt. For øvrig er vi også enige i utvalgets generelle syn om at tros- og livssynsdialogen ikke skal bli for harmoniserende. (Se STLs dialogplakat slik den er gjengitt i rapportens kapittel 21.) Dialog kan bidra til å finne ordninger for å leve med uenighet og allikevel opprettholde et fellesskap. For øvrig er STLs medlemsorganisasjoner enige i utvalgets posisjon om at STL bør forbli et uavhengig organ.

Utvalget understreker viktigheten av å bidra til at sentrale samfunnsinstitusjoner går foran med et godt eksempel ved å praktisere en åpen og respektfull tros- og livssynsdialog. I slike sammenhenger må det tas hensyn til mindre tros- og livssynssamfunn. STL og de lokale dialogene har en bred kontaktflate og et bredt nettverk mot det tros- og livssynspluralistiske Norge, og flere av de mindre tros- og livssynssamfunnenes stemmer kommer til uttrykk gjennom STLs høringssvar, publikasjoner og prosjekter. Vi er glade for at sentrale myndigheter støtter driften av lokale dialoggrupper gjennom støtteordningen som STL forvalter, men ønsker at også lokale myndigheter i større grad følger opp disse dialoggruppene. STL støtter utvalget i at staten «bør øke de midler som settes av» til lokale og nasjonale dialogtiltak. Å drive god dialog krever tid og ressurser, og man investerer i fremtidig fredelig sameksistens.

STL er glade for at utvalget vektlegger det pluralistiske samfunnets iboende behov for en felles tilnærming til hvordan konflikter, uenighet og mangfold skal håndteres. Den pågående tros- og livssynsdialogen som STL og de lokale dialoggruppene opprettholder, imøtekommer dette behovet. Gjennom de lokale dialogene kan mindre tros- og livssynssamfunn i større grad komme til orde, og potensielt bistå lokale myndigheter når det gjelder iverksettelsen av flere av Ståsettutvalgets konkrete forslag. Men for å hente ut dette potensialet kreves det en økning i støtteordningen til lokale dialoger. Økt kontakt mellom lokale myndigheter og for eksempel lokale tros- og livssynsledere vil skape gjensidig tillit og trygghet, og slik legge til rette for at dialogiske idealer forplanter seg i pluralistiske lokalsamfunn.

Ettersom utvalget vektlegger STLs konfliktforebyggende funksjon i kapittel 21, benyttet vi anledningen til å avholde en dialog i Rådet om hva som kjennetegner STL-dialogen som sådan. Dette for å sikre at vårt høringssvar i størst mulig grad ble erfaringsbasert, og forankret så bredt som mulig i medlemsorganisasjonene. Følgende sitater gir en smakebit på rådsmedlemmenes refleksjoner rundt STLs rolle gjennom 17 år:

«I STL snakker vi sammen, ansikt til ansikt – også når vi er uenige. Dialog handler også om å utfordre hverandre og ikke bare om å snakke sammen om det vi er enige om. Vi kan være enige om å være uenige. Det å finne former for å snakke om de tingene vi er reelt uenige i er viktig, fordi det gjør at vi ikke lander på konklusjoner ut fra fordommer og stereotyper.»

«STL består av mennesker fra ulike tradisjoner, med helt ulike tenkesett. Det utfordrer de faste tankebanene våre. Noen ganger trenger vi ekstra hjelp for å forstå de andres tradisjoner og bakgrunn. Vi må alltid gi rom for denne ekstra runden i STL. Det er viktig.»

Del V: Offentlig økonomisk støtte til tros – og livssynssamfunnene

STL stiller seg bak utvalgets generelle posisjon om at det bør gis en likeverdig støtte til alle tros- og livssynssamfunn. Likevel mener enkelte av våre medlemssamfunn at dette prinsipielt må skje uavhengig av samfunnsnyttens, og uavhengig av hvordan tros- og livssynssamfunnet organiserer seg og utvikler sin religion eller livssyn. Andre bifaller vilkårene som skisseres opp. Ut fra dette har vi ikke noe grunnlag for å gå inn i flere av enkelthetene i rapportens del 5, og overlater dette til medlemssamfunnene våre. Enn så lenge forstår STL økonomisk støtte av tros- og livssynssamfunn som kompensasjon av skattemidler (NOU 2013: 23.2.2). Den dagen støtten kun er et uttrykk for en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk ser STL frem til å være med og utforme forslag til vilkår for støtte.

Kapittel 25: Medlemskap og telling av tilskuddsberettigede

STL støtter utvalgets forslag om ny rutine for å rydde opp i dobbeltmedlemskap(kap. 25.5.5.3). Men er uenig i at man skal kunne velge at utmelding til Brønnøysundregistrene ikke rapporteres videre til tros- eller livssynssamfunnet medlemmet melder seg ut av. Man blir ikke utmeldt om beskjed om utmelding ikke kommer til tros- eller livssynssamfunnet. Med utvalgets forslag kan vi komme i den situasjonen at Brønnøysundregistrene får beskjed fra medlemmer at de ikke vil være medlem, uten at organisasjonene selv får beskjed. Det må legges til rette for at tros- og livssynssamfunnene kan holde orden i egne medlemsregistre, og overholde lovens krav om at medlemskap gjelder helt til skriftlig utmeldelse har funnet sted. Derfor må tros- og livssynssamfunnene få kopi av utmeldingene Brønnøysundregistrene mottar. STL merker seg at Datatilsynet i sitt hørings svar er opptatt av det samme. Datatilsynet mener at tros- og livssynssamfunnenes behov for å holde orden i sine medlemsregistre, er et saklig hensyn å ivareta i forhold til personvernet. Tros- og livssamfunnene må få tilbakemelding fra Brønnøysundregistrene om hvem som ønsker å melde seg ut.

25.5.3 Ordningen med automatisk tilhørighet

Det er noe ulik tilnærming til spørsmålet om automatisk tilhørighet i STLs medlemssamfunn. De fleste støtter utvalgets forslag om at man ikke lenger skal regne automatisk tilhørighet med i tilskuddsberegningen. Norges Kristne Råd og Den norske kirke mener at dersom det er mulig å

opprettholde dagens system og få til en likeverdig tilbakemelding ved fødsler til alle tros- og livssynssamfunn vil de foretrekke det. Dersom dette ikke er mulig støtter disse forslaget i NOU 2013:1 og dermed flertallet i STL. Det må da ligge en aktiv melding fra den det gjelder eller foresatte til grunn for at tilhørige skal telles med, både i Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn. STL støtter avviklingen av de gamle forrangsbestemmelsene for Den norske kirke, og påpeker at regelverket for medlemmer og tilhørige må være likelydende for Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn.

På vegne av våre medlemssamfunn:

Bahá'í-samfunnet i Norge

Buddhistforbundet

Den norske kirke v/ Mellomkirkelig råd

Det Mosaiske Trossamfund i Oslo

Gurduara Sri Guru Nanak Dev Ji

Holistisk Forbund

Human-Etisk Forbund

Islamsk Råd Norge

Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige

Kristensamfunnet i Norge

Norges Hindu Kultursenter

Norges Kristne Råd

Oslo Katolske Bispedømme

Sanatan Mandir Sabha, Norway

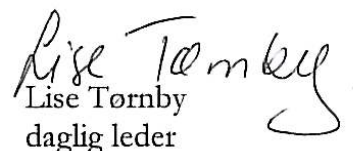
Med vennlig hilsen

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn

v/

Espen Lynne Amundsen
styreleder

Lise Tørnby
daglig leder